

PISMO OZ NSZZ „SOLIDARNOŚĆ” W POLITECHNICE WARSZAWSKIEJ

WYDANIE SPECJALNE

i Starówka

[illegible]

1

Z uwagi na korzystne położenie, na szlaku handlowym znad Morza Czarnego ku Bałtykowi, osiedlili się w Starej Warszawie głównie bogaci kupcy. Szczątki warszawskiego odcinka owej drogi handlowej to dzisiejsza ulica Świętojańska, Rynku i Nowomiejska.

W środku miasta znajdował się plac w kształcie prostokąta, przy którym zamieszkało 40. najbogatszych osadników. Kamieniczki były wąskie, jedno lub dwupiętrowe, ze stromymi schodami i dwuspadowymi dachami. Początkowo były drewniane, ale po pożarach w latach 1374, 1384, 1478, przybierały formę murowanych (w 1564 r. było ich 486). W 1607 r., po kolejnym wielkim pożarze, został wydany zakaz budowania w obrębie murów obronnych drewnianych domów (w XVII wieku wszystkie zabudowania Starego Miasta były już murowane). Całe miasto miało powierzchnię ok. 10. ha, dwa place targowe (przy Rynku i przy Szerokim Dunaju), 12 ulic i około 170. domów.

Wkrótce po założeniu miasta wzniesiono kościół parafialny św. Jana (dzisiejsza katedra). Przy Rynku pod numerem 19. mieszkał wójt, który zarządzał miastem początkowo samodzielnie, a od połowy XIV wieku razem z Radą Miejską, która urzędowała w Ratuszu, wybudowanym na środku Rynku (rozebrany w 1817 roku) Do końca XV wieku ludność Starego Miasta wzrosła, z początkowych kilkuset mieszkańców, do prawie pięciu tysięcy.

Kiedy książę Janusz w 1413 r. zdecydował o ustanowieniu Starej Warszawy swoją główną siedzibą, a zarazem stolicą księstwa mazowieckiego, rozpoczął się intensywny rozwój grodu. Miasto otrzymało podwójną linię murów, zbudowano baszty i wykopano fosę. Do środka można było się dostać jedną z dwóch bram, Krakowską (Dworzan) i Nowomiejską lub od strony Wisły furtkami dla pieszych znajdującymi się u wylotu dzisiejszej ulicy Celnej i Kamiennych Schodków. W okolicy Bramy Krakowskiej stał budynek zwany Dworem Wielkim (obecnie to najstarsza część Zamku Królewskiego), będący siedzibą księcia. Budowla z dużym dziedzińcem otoczona była dodatkowym murem. W pobliżu, na przedłużeniu ulicy Grodzkiej (dziś Świętojańska,) znajdowały się budynki mieszczące sąd i kancelarię grodzką, tzw. szopę. Oprócz kościoła św. Jana podniesionego do rangi kolegiaty, mieszkańcy mieli również do dyspozycji kościół św. Marcina, szpital pw. św. Ducha (dla ubogich starców), dwa cmentarze oraz łaźnię przy Bramie Nowomiejskiej. W Wieży Marszałkowskiej urządzono więzienie.

Po przeniesieniu stolicy Polski przez Zygmunta III Wazę do Warszawy, Stare Miasto zyskało zbiorniki wody pitnej i połączony z nimi drewniany system wodociągowy uniezależniający mieszkańców od dostępności Wisły. Wznoszone były coraz bardziej okazałe kamienice, które należały, zwłaszcza te przy Rynku i ulicy Świętojańskiej, do zamożnych kupców i patrycjatu. Rynek stanowił centrum handlu towarami luksusowymi. Swoje produkty sprzedawali tu kupcy krajowi i cudzoziemcy. Towary kupowała szlachta przybywająca z różnych terenów kraju na sejmy i elekcje.

Architektura Starego Miasta zmieniała się na przestrzeni wieków wraz ze zmieniającymi się stylami w sztuce. Pierwsze średniowieczne kamienice budowane były w stylu gotyckim, za czasów Zygmunta Augusta domy, odnawiane czy odbudowywane po klęskach żywiołowych, miały charakter renesansowy. Na początku XVII wieku kamienice zyskały barwne tynki i barokowe zdobienia. Na początku XIX w. Stare Miasto pozbawione zostało murów obronnych, w 1817 r. rozebrano bramy Nowomiejską i Krakowską wraz z sąsiadującymi budynkami, uzyskując przestrzeń dla placu Zamkowego, Barbakan przebudowano tak, że stał się częścią budynków mieszkalnych.

Rynek Starego Miasta, ok. 1882-1888 r.

Podjęto również rozbiórkę Ratusza i pobliskich sklepów. Stare Miasto stało się mało znaczącą częścią stolicy z przeludnionymi kamienicami zamieszkanymi przez ubogą ludność.

Rynek Starego Miasta (pocz. XX wieku)

W 1906 r., Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości podjęło działania zmierzające do odnowy zdewastowanych staromiejskich budynków. Wykupiono i przeznaczono na inicjatywy społeczne kamienice „Pod Świętą Anną” (nr 31) i Baryczków (nr 32).

W 1916 r. zlikwidowano na Rynku targowisko i ułożono na nowo bruk. W 1928 r. odnowione fasady kamienic pokryto polichromią. Do 1938 r. zakończono częściową rekonstrukcję murów i Barbakanu.

Wrzesień 1939 r. ...

Zniszczony Rynek Starego Miasta po podpisaniu kapitulacji stolicy w 1939 r.

W sierpniu 1944 r., Stare Miasto wraz z najbliższą okolicą zmieniło się w powstańczą twierdzę. Żadna z dzielnic nie była tak zacięcie broniona przez żołnierzy Powstania Warszawskiego. Żadna też nie była z takim impetem atakowana przez Niemców. Główne natarcie na Starówkę zaczęło się 19. sierpnia. Niemcy rzucili do boju 7000 żołnierzy, moździerze, działa, wyrzutnie rakiet, pociąg pancerny, samoloty nurkujące, a nawet pływającą po Wiśle kanonierkę. Upadek Starego Miasta 2. września 1944 r. był początkiem schyłku Powstania.

Sierpień`44 – płonąca Starówka

9. października 1944 r., w kwaterze polowej Himmlera w Prusach Wschodnich, odbyła się konferencja, podczas której omawiano przyszłość Warszawy. Reichsführer-SS nakazał wówczas kompletne zniszczenie miasta, po uprzednim opróżnieniu go z wszystkich wartościowych dla Rzeszy materiałów. W wydanym tego dnia rozkazie wskazał jednoznacznie: *„...to miasto ma całkowicie zniknąć z powierzchni ziemi i służyć jedynie jako punkt przeładunkowy dla transportu Wehrmachtu. Kamień na kamieniu nie powinien pozostać. Wszystkie budynki należy zburzyć aż do fundamentów. Pozostaną tylko urządzenia techniczne i budynki kolei żelaznych”*.

Z kolei Ludwig Fischer, gubernator dystryktu warszawskiego, w notatce z dnia 11. października 1944 r. informował, że: *„Warszawę należy spacyfikować, to znaczy jeszcze w ciągu wojny zrównać z ziemią, o ile konieczności wojskowe, związane z umocnieniami, nie stoją temu na przeszkodzie. Przed zburzeniem należy usunąć wszystkie surowce, tekstylia i meble. Głównie zadanie spoczywa na administracji cywilnej. Powyższe podaję do wiadomości, ponieważ ten nowy rozkaz Führera o zburzeniu Warszawy ma olbrzymie znaczenie dla dalszej nowej polityki w sprawie Polski”*.

Do 12. października 1944 r. nadzór nad przebiegiem realizowanej na terenie Warszawy „Akcji zniszczeń opóźniających i ewakuacji ludności, sprzętu i materiałów” sprawował Harry von Craushaar – kierownik wydziału wewnętrznego w rządzie Generalnego Gubernatorstwa. Później, zadanie zniszczenia polskiej stolicy otrzymał SS-Oberführer Paul Otto Geibel – dowódca SS i Policji na dystrykt warszawski. Wraz z cywilnymi władzami dystryktu miał on również dopilnować wywiezienia z Warszawy wszelkich cennych przedmiotów, surowców i materiałów. Jednocześnie dowództwo Wehrmachtu podjęło decyzję o utworzeniu w Warszawie rejonu umocnionego (Festung Warschau), wyznaczając generała Spenglera do sformowania sztabu obrony. Pod koniec października 1944 r., komendantem Festung Warschau mianowano generała Helmuta Eisenstückę. Jego zadaniem było przygotowanie obrony Warszawy przed spodziewaną ofensywą Armii Czerwonej.

Rozpoczął się wówczas trwający trzy i pół miesiąca okres planowego niszczenia miasta, który przerwała dopiero sowiecka ofensywa w styczniu 1945 r. Zburzenia polskiej stolicy dokonano zasadniczo rękami jednostek Technische Nothilfe, tj. saperskich oddziałów policji dowodzonych przez SS-Gruppenführera Willego Schmelchera. Na terenie Warszawy działały trzy grupy niszczycielskie dowodzone przez majorów: Wengera, Schulza i Sarnowa. Oddziały niszczycielskie działały przede wszystkim w dzielnicach: Wola, Śródmieście Północne i Żoliborz. Burzenie Warszawy było dokumentowane przez specjalną grupę fotografów kierowaną przez Alfreda Mensebacha, jak również ekipy filmowe (znany jest kadr z filmu Varsovie quand même). Specjalny album zawierający zdjęcia burzonego i palonego miasta został ofiarowany Hitlerowi.

Niemcy opracowali bardzo precyzyjną metodę niszczenia i rabunku. Po opróżnieniu domów mieszkalnych, zakładów przemysłowych i budynków użyteczności publicznej z wszystkiego, co z punktu widzenia niszczycieli miało jakąkolwiek wartość, do akcji przystępowali podpalacze.

Systematycznie podpalali oni dom po domu, kwartał po kwartale. Po upływie dnia lub dwóch sprawdzano skutki i jeżeli pożar wygasł – wzniecano go ponownie. Następnie w ślad za Brandkommando szło tak zwane Sprengkommando, które wysadzało w powietrze wybrane obiekty. Obok domów mieszkalnych niszczone także wszystkie urządzenia potrzebne do życia miasta: elektrownię na Powiślu, filtry, stację pomp wodociągowych, gazownię, elektrownię tramwajową. Zablockowano kolej średnicową poprzez całkowite zniszczenie Dworca Głównego i Dworca Poczтового oraz poważne uszkodzenie tunelu średnicowego. Zrujnowano lotnisko cywilne na Okęciu, a tabor komunikacji miejskiej (tramwaje i autobusy) zniszczono lub wywieziono do Niemiec. Przy pomocy czołgów wrywano przewody telegraficzne i tory tramwajowe.

Ze szczególną pasją Niemcy niszczyli polskie zabytki oraz obiekty o dużej wartości kulturalnej i sakralnej – pałace, kościoły, pomniki, muzea, archiwa, biblioteki. Nie szczędzono w tym celu materiałów, czasu i wysiłku, dokonując nierzadko skomplikowanych operacji minersko-pirotechnicznych.

...W połowie grudnia zburzono warszawską Katedrę wraz z przylegającym doń kościołem oo. Jezuitów. W tym samym czasie spalono kościół oo. Reformatów przy ulicy Senatorskiej oraz kościół oo. Paulinów na Nowym Mieście; 18. grudnia wysadzono w powietrze Pałac Brühla; między 27. grudnia a 1. stycznia wywieziono na złom lub wysadzono pomniki: Bogusławskiego, Mickiewicza, Lotnika i Sapera; 29. grudnia wysadzono w powietrze Pałac Saski; 16. stycznia spalono Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy przy ulicy Koszykowej. Wysadzono również prezbiterium kościoła św. Karola Boromeusza przy ulicy Chłodnej. Spalone zostały także: Archiwum Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, Kościół oo. Augustianów przy ulicy Piwnej...

Na Starówce przetrwały dwa budynki.

Styczeń 1945 r.

Styczeń 1945 r.

„Życie” w gruzowisku

Warszawscy architekci podjęli odbudowę stolicy już po pierwszych zniszczeniach w 1939 r. W pracowniach architektonicznych, konspiracyjnie lub pod pozorem innych prac, opracowywali plany urbanistyczne i dokumentacyjne. Po powstaniu, prace koncepcyjne nastawione na natychmiastową odbudowę znacznie się nasiliły. Były prowadzone w wyzwolonym Lublinie i na Pradze, konspiracyjnie w Generalnym Gubernatorstwie, w Londynie i obozach jenieckich.

5. listopada 1944 r., jeszcze przed podjęciem decyzji o stołeczności Warszawy, które miało miejsce 3. stycznia 1945 r., odbył się w Lublinie pierwszy zjazd Stowarzyszenia Architektów Rzeczypospolitej Polskiej, na którym mimo różnych koncepcji odbudowy, wszyscy zgadzali się co do konieczności odtworzenia Warszawy i przywrócenia jej stołeczności. Architekci wystosowali pismo do Biura Planowania i Odbudowy, przedstawiające stanowisko SARP-u w sprawie stolicy, apelując o jak najszybsze podjęcie decyzji. Zaraz po wyzwoleniu Biuro Planowania przy Rządzie Tymczasowym wysłało do stolicy grupę „Warszawa”, pod kierownictwem Józefa Sigalina, której zadaniem było oszacowanie zniszczeń i wezwanie rozproszonych architektów do udziału w odbudowie miasta. Odbudową Starego Miasta zajmował się Wydział Architektury Zabytkowej BOS-u (kierowany przez Jana Zachwatowicza). W marcu rozpoczęły pracę dwie grupy, terenowa Stare Miasto i inwentaryzacyjna, od wiosny następnego roku Pracownia Stare Miasto. W latach 1945–1947 prowadzono głównie prace zabezpieczające i odgruzowujące.

Bolesław Bierut poparł odbudowę Starego Miasta, ale bez murów obronnych. Zmienił zdanie, gdy prof. Zachwatowicz narysował sylwetkę Starówki i zapytał: „*Co widać po usunięciu murów? Same kościoły*”.

W pierwszej kolejności oczyszczono i wstępnie zabezpieczono partery kamienic przy Rynku Starego Miasta 32, 34, 36, stronę Dekerta, kamienice Wąskiego Dunaju i zachowane fragmenty Katedry, odgruzowano dojazd na Rynek, przeniesiono ocalałe elementy Kolumny Zygmunta i innych kamiennych oraz drewnianych rzeźb do Muzeum Narodowego. Przy okazji odgruzowywania poczyniono również kilka odkryć archeologicznych, m.in. malowidło gotyckie na ścianach kamienic na Rynku Starego Miasta 20 i 8, basztę rycerską, znaczne partie Barbakanu ukryte w murach przyległych kamienic. Duży wkład w oczyszczanie Starego Miasta mieli mieszkańcy Warszawy, którzy wykonywali pracę w czynie społecznym. W listopadzie 1948 r., uprawomocnił się plan zagospodarowania przestrzennego Starego i Nowego Miasta. W październiku 1949 r., przystąpiono do opracowania dokumentacji technicznej, ale niezależnie od tego, ukończono już kamienice przeznaczone na Muzeum Historyczne i powróciła na miejsce Kolumna Zygmunta (22. lipca razem z Trasą W-Z). Do końca 1949 r. odgruzowano międzymurze wzdłuż ulicy Podwale, obszar od placu Zamkowego do Piekarskiej, 96 kamieniczek, a zabezpieczono 45 budynków.

Rok 1950

Odbudowywane kamienice i robotnicy budowlani. Widok z lat 1952-53 w kierunku strony Dekerta na Rynku Starego Miasta

Robotnicy na Starówce pod sceną udekorowaną portretem Bolesława Bieruta.

Kobieta malująca metalową balustradę. Na dalszym planie kamienice na stronie Dekerta.

Kamienice z rusztowaniami po stronie Barssa.

Z powodu braku materiałów budowlanych, do Warszawy przywożono gotyckie cegły między innymi z Wrocławia, Nysy i Lwówka. Na plac budowy z „gospodarskimi wizytami” wpadali Bolesław Bierut i Józef Cyrankiewicz. Komunistyczna propaganda nadawała wyjątkową rangę odbudowie Starówki.

Zakończenie pierwszego etapu odbudowy Starego Miasta nastąpiło 22. lipca 1953 r.

W środę 22. lipca 1953 r. od rana przygrzewało słońce. O godz. 10 na pachnący świeżym tynkiem i farbą Rynek Starego Miasta wkroczyły najważniejsze osoby w państwie. Na czele w jasnym garniturze szedł szef partii i rządu Bolesław Bierut, obok wicepremier Józef Cyrankiewicz, przewodniczący Rady Państwa Aleksander Zawadzki i inni dygnitarze. W tłumie widać było przodowników pracy.

„Nadszedł wielki dzień dla mieszkańców Warszawy – IX rocznica PKWN i oddanie odbudowanego ukochanego przez warszawiaków Rynku Starego Miasta” – zanotował w pamiętniku inż. Mieczysław Strzelecki, kierownik robót przy odbudowie Starówki.

Dla ścisłości, tego dnia z wielką pompą otwierano nie całe Stare Miasto, tylko jego pierwszy podniesiony z ruin fragment. Ukończono wtedy odbudowę kamienic wokół Rynku, przy Zapiecku i wzdłuż Piwnej. Odbudowa Katedry św. Jana i innych kościołów na Starym Mieście trwała nieco dłużej, a była możliwa dzięki powołaniu przez kardynała A. Hłonda Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy, jak również dzięki wsparciu państwa. Rekonstrukcja Katedry, której przywrócono wygląd XV-wieczny trwała do 1955 r.

Decyzję o odbudowie Zamku Królewskiego sejm podjął w 1949 r., jednak zamierzenia nie zrealizowano. Od 1947 r. trwało odgruzowywanie i odtworzenie Bramy Grodzkiej, do 1952 prowadzono prace archeologiczne. W latach 1960-62 odbudowano przyziemie Wieży Grodzkiej, salę o 2. słupach, zabudowania na Dziedzińcu Kuchennym, podziemia obecnego Pałacu Ślubów i Bibliotekę Królewską. W 1971 r. podjęto ponownie decyzję o odbudowie, według planu Jana Bogusławskiego z 1955 r.

W 1974 r. budowla była na etapie stanu surowego. Od 1981 r. udostępniano zwiedzającym kolejne wnętrza. W 1984 r. rozwiązał się Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego.

Po latach działalność BOS okazała się kontrowersyjna, ponieważ prace dotyczące dokumentowanych zniszczeń, planowania przestrzennego oraz odbudowy zabytków m.in. na Starym Mieście, odbywały się przy celowym wyburzaniu niejednokrotnie dobrze zachowanych budynków (z XIX i początku XX wieku). W myśl nowoczesnej teorii konserwatorskiej wszelka rekonstrukcja i odbudowa jest fałszowaniem historii, jednak wyjątek uczyniono dla Starego Miasta ze względów moralnych. Przez kilka lat przygotowywano wytyczne konserwatorskie i prowadzono badania. Zdecydowano się na przywrócenie świetności Starego Miasta z XVIII wieku, choć nie we wszystkich szczegółach. Zachowany został układ przestrzenny miasta z okresu jego lokacji z XII–XIII wieku.

Stare Miasto stanowi jedyny na świecie (w tej skali) obszar planowej i dokończonej odbudowy terenu zabytkowej zabudowy miejskiej po katastrofalnych zniszczeniach. Projekt rekonstrukcji opracował zespół architektów przy współpracy historyków i historyków sztuki, na podstawie zachowanych wizerunków Warszawy.

Starówka Warszawska to rynek z otaczającymi go kamieniczkami, pośrodku którego jest fontanna z Syrenką. Stare Miasto, to także Plac Zamkowy przy którym stoi Zamek Królewski oraz kolumna Zygmunta. Wszystko to otoczone jest murami miejskimi zwanymi Barbakan. O tragicznych wydarzeniach z okresu Powstania Warszawskiego przypomina pomnik Małego Powstańca oraz liczne tablice pamiątkowe.

Plac Zamkowy

– na granicy Starego Miasta i Śródmieścia Północnego, wytyczony w latach 1818–1821 według projektu Jakuba Kubickiego, w miejscu wcześniej istniejących zabudowań w postaci Bramy Krakowskiej, miejskich murów obronnych i zabudowy przylegającej do narożnika zachodniej fasady zamku. Plac ma kształt nieregularnego czworokąta u wylotu pięciu ulic, zniszczony w 1944 r., odbudowany w latach 1949–1958 w jednolitym stylu architektonicznym. Od lat 70. XX wieku, wschodnią pierzeję placu stanowi zrekonstruowana fasada Zamku Królewskiego w Warszawie. Plac Zamkowy to obecnie dawny teren zamku książęcego i obszar znajdujący się poza murami Starej Warszawy, przy czym zarys murów miejskich zaznaczony jest na bruku placu. Południowo-wschodnią pierzeję placu, od strony skarpy, stanowił kościół i klasztor Bernardynek, wzniesiony na przełomie XVI i XVII wieku, a rozebrany w 1843, aby zrobić miejsce dla nowego zjazdu ulicą Nowy Zjazd, biegnącą wiaduktem Pancera początkowo w kierunku Wisły i ulicy Dobrej, a od 1864 r. w kierunku nowego, stałego mostu Kierbedzia przez Wisłę.

Na placu znajduje się kolumna króla Zygmunta III Wazy z 1644 r, najstarszy i symboliczny dla miasta pomnik (dzieło Clemente Molliego). We wschodniej pierzei placu stoi bryła zrekonstruowanego po zniszczeniach II wojny światowej Zamku Królewskiego, rezydencji książąt mazowieckich, a następnie królów Polski i wielkich książąt Litwy z XVI-XVIII wieku, zbombardowanej i wysadzonej w powietrze przez hitlerowców w czasie okupacji.

W roku 1907, wiadukt Pancera zmodernizowano dla potrzeb obsługi tramwajów elektrycznych, które pojechały nim z Placu Zamkowego niecały rok później.

W roku 1949, plac został połączony schodami ruchomymi z nowo powstałą Trasą W-Z. Przebiegający pod placem Zamkowym tunel Trasy W-Z oraz jej wiadukt (prowadzący do mostu Śląsko-Dąbrowskiego) powstały w miejscu zniszczonego w czasie działań wojennych wiaduktu Pancera. Plac był sceną wielu dramatycznych wydarzeń w historii Polski. Odbywały się tutaj manifestacje patriotyczne.

Okolice Placu Zamkowego na obrazie Canaletta

Widok z Krakowskiego Przedmieścia na obrazie Canaletta

Plac Zamkowy przed 1908 rokiem

Plac Zamkowy po 1910 roku

Plac Zamkowy w roku 1920

Plac Zamkowy w 1945 r.

Plac Zamkowy współcześnie

Zamek Królewski

– barokowo-klasycystyczny zamek przy Placu Zamkowym. Pierwotnie była to rezydencja książąt mazowieckich, a od XVI wieku siedziba władz I Rzeczypospolitej: króla i Sejmu i Senatu. W XIX wieku, po upadku Powstania Listopadowego, przeznaczony został na potrzeby administracji rosyjskiej. W czasie I Wojny Światowej był rezydencją niemieckiego generalnego gubernatora. W latach 1920–1922 siedziba Naczelnika Państwa, w latach 1926–1939 rezydencja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Spalony i ograbiony przez Niemców w 1939 r., niemal doszczętnie zniszczony w 1944 r. Po 1971 r., odbudowany i zrekonstruowany. Obecnie stanowi pomnik historii i kultury narodowej, pełni funkcje muzealne i reprezentacyjne. Wpisany jest do Państwowego Rejestru Muzeów.

W swojej długiej historii, Zamek Królewski był wielokrotnie grabiony i dewastowany przez wojska szwedzkie, brandenburskie, niemieckie i rosyjskie.

Ocalałe fragmenty zamku oraz Bibliotekę Królewską, pałac Pod Blachą i Arkady Kubickiego wpisano do rejestru zabytków w 1965 r. Rekonstrukcją zamku przeprowadzoną w latach 1971–1988 kierował Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. W roku 1979 powołano państwową instytucję kultury Zamek Królewski w Warszawie – Pomnik Historii i Kultury Narodowej. W 1980 r. Zamek Królewski wraz ze Starym Miastem został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO. W 1994 r. Zamek Królewski wraz z historycznym zespołem miasta z Traktem Królewskim i Wilanowem Królewskim uznano za pomnik historii.

Pod koniec XIII wieku, za panowania księcia mazowieckiego Bolesława II, zbudowano gród drewniano-ziemny z fosą. W 1349 r., Warszawę objął w posiadanie książę Kazimierz I i wtedy też rozpoczęła się stopniowa przemiana drewnianego grodu w ceglany zamek. Książę zdecydował o postawieniu w 1350 r. pierwszych murowanych obiektów na terenie grodu, którymi były Wieża Wielka (łac. *Turris Magna*) i Brama Żuraw, a z inicjatywą jego brata, księcia Siemowita III, należy wiązać budowę w latach 80. XIV w. budynku zwanego „Kamienicą” w części południowej grodu.

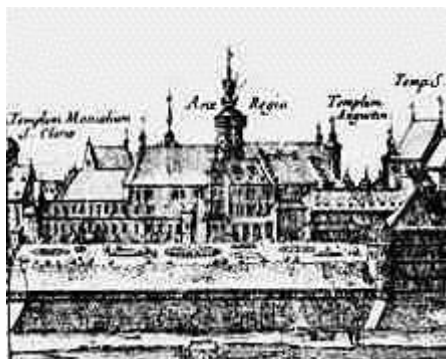
Pomiędzy 1407 a 1410 r. Janusz I Starszy wybudował piętrowy, trzykondygnacyjny, gotycki budynek zwany Dworem Wielkim. Charakter nowej siedziby i jej rozmiary (47,5 m na 14,5 m) zadecydowały o zmianie statusu obiektu, który od 1414 r. funkcjonował jako dwór książęcy. W 1426 roku na zamku po raz pierwszy przebywał król Władysław Jagiełło. Około 1496 roku powstał koło Kanonii zespół budynków zwany Dworem Mniejszym, był on zajmowany przez matki, żony i siostry książąt i połączony z Dworem Wielkim gankiem przy murze. Po 1526 r. (gdy zmarli ostatni książęta mazowieccy) zamek stał się własnością króla Zygmunta Starego, a później jego żony Bony Sforzy.

W 1526 r., po raz pierwszy w Domu Wielkim na zamku, zamieszkał na miesiąc król Zygmunt I Stary, po którego wyjeździe zamkiem zarządzał starosta warszawski. Po śmierci króla zamek wraz z Mazowszem został w 1548 r. przekazany jako oprawa wdowia królowej Bonie Sforzy. Królowa przeniosła się do Warszawy z Krakowa po konflikcie z synem na tle jego romansu z Barbarą.

Kolejny polski monarcha, Zygmunt August, realizował w latach 1569-1572 projekt przebudowy obiektu – m.in. dobudowano do gotyckiego Dworu Większego renesansowy Nowy Dom Królewski, według projektu Giovanniego Battisty di Quadro. Na styku obu budynków wzniesiono okrągłą wieżę, nazwaną później Władysławowską, z której prowadziły schody na pierwsze piętro, do Sieni Wielkiej. Z niej wejście prowadziło na prawo do Izby Senatorskiej, a na lewo do pokoi królewskich. W pracach na początkowym etapie uczestniczył także architekt Jakub Parr (Pario) z Brzegu. Wnętrza ozdobiono arrasami. Przebudowano także, znajdującą się w przyziemiu gotyckiego Dworu Większego, dawną salę sejmów mazowieckich na Salę Poselską wspartą na sześciu filarach. Od strony północnej do Sali Poselskiej przylegała kwadratowa sala wsparta na jednym słupie, mieszcząca kancelarię sejmową. Nad Salą Sejmową znajdowała się Sala Senatorska, w której znajdował się tron królewski pod baldachimem.

W 1595 r., król Zygmunt III Waza podjął decyzję o rozbudowie zamku, nadając mu funkcje już nie obronne, ale publiczne. Przebudowę w stylu wczesnego baroku rzymskiego wykonano w latach 1598-1619. W latach 1601-1603 Giacomo Rodondo ukończył nowe skrzydło północne. Kamieniarkę od 1602 roku wykonywał Paolo del Corte. Później, po 1614 r., gdy kierownictwo robót objął Matteo Castelli, zbudowano skrzydło zachodnie (od strony dzisiejszego placu Zamkowego), przeznaczając je na siedzibę urzędu kanclerskiego i marszałkowskiego. Na końcu zbudowano skrzydło południowe. W ten sposób powstało pięcioskrzydłowe wczesnobarokowe założenie, będące dziełem architektów tesyńskich.

W 1619 r., ukończono budowę Nowej Wieży Królewskiej, zwanej także Wieżą Zygmuntowską, o wysokości 60. metrów – znajdowała się ona pośrodku nowo wybudowanej strony zachodniej zamku o długości 90 metrów. Na szczycie wieży umieszczono zegar z połączanymi wskazówkami i miedzianymi tarczami; iglica wieży, mierząca 13 metrów, miała złożone gałki i miedzianą chorągiewkę na szczycie.

Zamek w Warszawie, miedzioryt z 1656 r.

Po 1637 r. wzniesiono od strony Wisły pięcioarkadową galerię, dobudowaną do skrzydła północno-wschodniego, mieszczącego pokoje królewskie. W 1637 roku w skrzydle południowym, na drugim piętrze zbudowano wg projektu Augustyna Locciego nową „sala del teatro” dla wystawiania oper włoskich. Zbudowano także naprzeciw Wieży Zygmuntowskiej Bramę Świętojańską oraz na północnym bastionie ogrodowym pałacyk dla królewicza Karola Ferdynanda Wazy.

W czasach potopu szwedzkiego, zamek został splądrowany – Szwedzi wywieźli bezcenne obrazy, meble, gobeliny, królewską bibliotekę i archiwum koronne oraz liczne rzeźby, całe posadzki i chorągwie królewskie. W zamku urządzili lazaret wojskowy i wprowadzali konie nawet na trzecie piętro, co dodatkowo przyczyniło się do dewastacji obiektu. W kilka miesięcy później dzieła zniszczenia dopełniły wojska brandenburskie, grabiąc większość elementów marmurowych i zrywając resztę posadzek w zamku. W czasie szwedzkiego oblężenia Warszawy, w 1656 r., kula armatnia uderzyła w iglicę Wieży Zygmuntowskiej, co spowodowało jej przełamanie i zniszczenie.

Po powrocie króla Jana Kazimierza we wrześniu 1657 r. rozpoczęto odbudowę zamku, pod kierunkiem włoskiego architekta Izydora Affaity. Wzniesiono wtedy przed zachodnią fasadą zamku budynek zwany Boratynówką. Po odnowieniu w 1658 r., w zamku mógł zebrać się już Sejm. Z braku funduszy kolejny polski król, Michał Korybut Wiśniowiecki, nie zdecydował się na gruntowną przebudowę obiektu, ograniczając się do odnawiania wnętrza, i początkowo z powodu złego stanu rezydencji zamieszkał jako elekt w Zamku Ujazdowskim (1669). W 1670 roku na zamku odbył się już ślub króla z arcyksiężniczką Eleonorą i hołd lenny Jakuba Kettlera, co oznacza, że zniszczenia z czasów potopu zostały w dużej części usunięte.

Podczas panowania Jana III Sobieskiego przebudowano kwadratową wieżę zwaną Altaną, nadbudowując ją pawilonem. Największą jednak zmianą było przeniesienie Sali Poselskiej z gotyckiego przyziemia Domu Wielkiego na pierwsze piętro, do narożnika południowo-zachodniego, co stało się prawdopodobnie w latach 1679-1681. Salę tę zwie się od tamtej pory Nową Izbą Poselską.

Po elekcji króla Augusta II, w roku 1697, zamek znów zaczął podupadać – nowy konflikt z królem Szwecji Karolem XII obciążył znacznie budżet królewski. Mimo problemów, August II zlecił w 1698 r. opracowanie projektu przebudowy rezydencji. Wykonał go w 1700 r. sprowadzony z zagranicy Johann Karcher. 25. maja 1702 roku zamek zajęli Szwedzi, urządzając w nim szpital na 500 łóżek, a w Sali Poselskiej i pokojach ministrów – stajnie. W 1704 r. zamek został odbity przez wojska polskie, jednak wkrótce ponownie przeszedł w ręce wojsk szwedzkich. W 1707 r., na mocy traktatu pokojowego między Augustem II i Karolem XII, do Warszawy weszły sprzymierzone wojska rosyjskie, a na zamku zamieszkał car Piotr I Wielki. Po dwóch miesiącach, siły rosyjskie wycofały się z Warszawy, grabiąc z Zamku dzieła sztuki, m.in. obrazy Tomasza Dolabelli, w tym dwa ważne dla Rosjan dzieła malarskie: Zdobycie Smoleńska i Złożenie hołdu Zygmuntowi III przez carów Szujskich.

W latach 1713-1715 rozpoczęto przebudowę według projektu Karchera. Przebudowano gruntownie Salę Poselską, która odtąd miała służyć władcom saskim w charakterze sali koronacyjnej. Następnie, przebudowano sale zamkowe – utworzono nową Salę Senatorską, przenosząc elementy wyposażenia starej do nowej lokalizacji, m.in. 60 herbów polskich województw, boazerie, gzymsy.

31. maja 1732 r., na zamku wybuchł pożar, który zniszczył elewację zachodnią oraz część Wieży Zygmuntowskiej i zewnętrzne rzeźby fasadowe.

Kolejny projekt przebudowy zamku powstał po wstąpieniu na tron polski Augusta III w 1733 r. Nowe plany, przewidywały przebudowę od strony Wisły fasady zamku w stylu rokoko, mającej tworzyć nową Elewację Saską, a także części północno-wschodniej wraz z wieżą zwaną Altaną, gdzie zamierzano dobudować trzy dwupiętrowe ryzality. Prace budowlane według tych projektów realizowano z różną intensywnością w latach 1740-1752. W okresie 1740-1747 przebudowano fasadę od strony Wisły w stylu późnobarokowym. Jednym z najlepszych rzeźbiarzy tego okresu, prowadzących prace na zamku, był Jan Plersch, który wykonywał kartusze królewskie, sztukaterie oraz statuy, tzw. Figury Sław, dźwigające korony królewskie umieszczone na szczycie środkowego ryzalitu tzw. Elewacji Saskiej od strony Wisły. Ostatnie prace z tego okresu zostały zakończone pod koniec 1763 r., po śmierci Augusta III, kiedy Plersch wykonał ostatnie rzeźby i kartusze z herbami województw dla Sali Poselskiej.

Za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, sprawującego władzę od 1764 r. do abdykacji w 1795 r., Zamek Królewski przeżywał okres największej świetności. Kwoty łożone ze skarbu koronnego i prywatnej szkatuły królewskiej, mecenat, którym król otaczał artystów i rzemieślników, a także poglądy polityczne i smak artystyczny władcy, pozwoliły na przekształcenie „prastarej siedziby królów polskich” w reprezentacyjną rezydencję monarszą, uwzględniającą estetyczne i ideologiczne koncepcje oświecenia europejskiego.

Podczas panowania Stanisława Augusta powstało jedenaście projektów generalnej przebudowy Zamku. Najwcześniejsze projekty zmierzały do całkowitego zatarcia starej bryły Zamku z epoki Wazów oraz do urbanistycznego powiązania budowli z miastem poprzez stworzenie dziedzińców paradnych od strony Krakowskiego Przedmieścia, ulic Piwnej i Świętojańskiej. Późniejsze projekty Dominika Merliniego z lat 1776-1779, były bardziej zachowawcze: sprowadzały się do utrzymania dawnej bryły Zamku, a układ przestrzenny, wiążący gmach z miastem przybierał w nich formę zbliżoną do antycznego forum. W 1788 r., Merlini ograniczył się już tylko do propozycji wyburzenia zabudowań zasłaniających zachodnią fasadę i regulacji placu przed siedzibą królewską. Trudności finansowe monarchii i sytuacja polityczna państwa sprawiły, że żaden z tych projektów nie doczekał się realizacji. W rezultacie porzeczono na odbudowie skrzydła południowego Zamku, uszkodzonego w trakcie pożaru 12. marca 1767 r.

Gruntowne zmiany przeprowadzono jednak we wnętrzach Zamku. Objęły one dwa reprezentacyjne apartamenty: Wielki i Królewski. W latach 1768-1771, Jakub Fontana dokonał przebudowy Pokoju Marmurowego. W następnym roku pod kierunkiem Merliniego przystąpiono do prac w Apartamencie Królewskim. Prace rozpoczęto od przebudowy Pokoju Sypialnego, w latach 1774-17 urządzono Pokój Audiencjonalny, Salę Prospektową. Obok Merliniego działali tu Marcello Bacciarelli i Jan Plersch.

W latach 1777-1781, według projektu Merliniego przebudowano Salę Wielką, a w 1783-86, przystąpiono do prac w Apartamencie Wielkim, do którego włączono Pokój Marmurowy, Salę Wielką oraz Salę Rady Nieustającej. Powstała wówczas nowa Sala Tronowa, poprzedzający ją Przedpokój Senatorski, zwany Salą Rycerską oraz położony na zakończeniu Apartamentu Wielkiego Gabinet Monarchów Europejskich.

To tu, 21. kwietnia 1973 r., poseł Rejtan protestował przeciw ustawie rozbiorowej.

Rejtan – Jan Matejko

Od podstaw zbudowano gmach Biblioteki Królewskiej] (1778-1782), wykorzystując teren sąsiadujący od wschodu ze skrzydłem gotyckim Zamku, a przynależny do pałacu Pod Blachą (zakupionego w 1776 r. przez Stanisława Augusta). Przygotowanie projektu Biblioteki król powierzył Merliniemu, który nadał jej dość surową, klasycystyczną formę.

To tu, w Sali Senatorskiej Zamku Królewskiego, podczas sesji w dniu 3. maja 1791 r., Sejm Wielki uchwalił Ustawę Rządową, uroczystie zaprzysiężoną przez Stanisława Augusta. Chwilę później uczestnicy sesji sejmowej przeszli do kolegiaty św. Jana, gdzie powtórzyli akt przysięgi i odśpiewali hymn Te Deum.

Zaprzysiężenie Konstytucji 3. Maja, rysunek Jana Norblina

... 3. maja... Jan Matejko

We wnętrzu zgromadzono księgozbiór królewski, który w 1795 r. liczył ponad 16000 tomów. Równocześnie z budową Biblioteki nadbudowano północne skrzydło pałacu Pod Blachą, tworząc antresolę, która miała połączenie z główną salą biblioteczną. W antresoli umieszczono zbiory naukowe, numizmatyczne oraz pracownie i mieszkania opiekunów kolekcji. Królewski Gabinet Rycin nie doczekał się przeprowadzki do Biblioteki, nieprzygotowanej do przyjęcia tak obszernego zbioru. Za czasów Stanisława Augusta był on ulokowany na drugim piętrze Zamku, w południowym skrzydle, ponad mieszkalnymi komnatami króla. Do Biblioteki został on przeniesiony dopiero po śmierci Stanisława Augusta, kiedy odziedziczył go książę Józef Poniatowski. Stan liczbowy Gabinetu Rycin w 1817 r. szacowano na 71165 jednostek., w tym ponad 24000 luźnych rycin i rysunków, i ponad 45000 rycin i rysunków zawartych w 875. dziełach ilustrowanych i albumach.

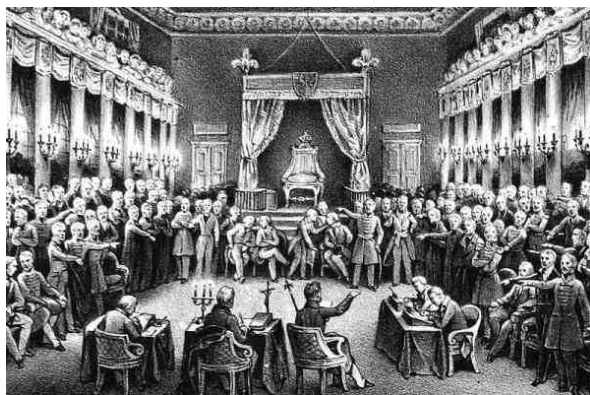
Nadbudowano także północne skrzydło pałacu Pod Blachą, łącząc je przejściami z głównym pomieszczeniem Biblioteki. Zlokalizowano tam gabinety, będące miejscem pracy uczonych, m.in. Gabinet Medali i Starożytności. Choć realizacja ambitnych projektów przebudowy Zamku i jego otoczenia z pierwszych lat panowania nie powiodła się, przekształcenia wewnątrz zamkowych dokonane przez Stanisława Augusta nadały im wysokiej klasy formę artystyczną, tak iż śmiało mogły one konkurować z najważniejszymi ośrodkami władzy królewskiej w Europie, utrzymując jednocześnie ich specyfikę, wyrażającą się w afirmacji polskiej tradycji republikańskiej.

W dniach 19.-20. grudnia 1806 oraz 1.-30. stycznia 1807 r. na zamku przebywał cesarz Napoleon Bonaparte. Tutaj w 1807 r., podjął decyzję o utworzeniu Księstwa Warszawskiego, którym miał rządzić saski władca Fryderyk August I, rezydując na Zamku Królewskim. Z XIX wieku pochodzą także kolejne projekty przebudowy, opracowane przez polskich architektów: Adama Idźkowskiego i Jakuba Kubickiego. Projekt Idźkowskiego z 1843 r. zakładał przebudowę Zamku Królewskiego z użyciem form dekoracyjnych zapożyczonych z architektury gotyckiej, renesansowej i empirowej. Zakładał nadbudowę trzeciego piętra z siedmioma różnej wielkości wieżami, których attyki miały być ozdobione orłami i antycznymi posągami. Z wież Zygmuntońskiej i Władysławowskiej miały być usunięte metalowe hełmy dachów i zastąpione tarasami, otoczonymi balustradami. Od strony Wisły, na *Elewacji Saskiej*, Idźkowski planował umieszczenie płaskorzeźb stylizowanych na antyk (pod fryzami trzech ryzalitów), a poniżej, na fasadzie trzeciego piętra korynckich pilastrów. Elewację zarówno Zamku Królewskiego, jak i Pałacu Pod Blachą miały zdobić poziome boniowane pasy oraz żelazne balkony. Projekt ten, cechujący się rozmachem zastosowanych form architektonicznych, był odpowiedzią na powstającą modę wykorzystywania w architekturze form historycznych.

W latach 1818-1821, po wschodniej stronie Zamku powstały Arkady Kubickiego tworzące szeroki taras wzdłuż fasady saskiej.

21. stycznia 1831 r., na Zamku Królewskim miała miejsce detronizacja cara Mikołaja I, opisana przez Mickiewicza w „*Reducie Ordonu*”:

...Warszawa jedna twojej mocy się urąga,
Podnosi na cię rękę i koronę ściąga,
Koronę Kazimierzów, Chrobrych z twojej głowy,
Boś ją ukradł i skrwawił, synu Wasilowy!...

A tak detronizacja wyglądała (grafika Françoise de Villain)

W 1836 r., po zniesieniu w Królestwie Kongresowym podziału na województwa, w ich miejsce zostały wprowadzone gubernie. Zamek Królewski stał się siedzibą namiestnika carskiego Iwana Paskiewicza. Paskiewicz zlecił w latach 1850-1852 wykonanie projektu nowych elewacji i fasad pułkownikowi w służbie rosyjskiej i architektowi Ludwikowi Corio. Jego opracowanie nie zyskało jednak akceptacji władz rosyjskich, a Corio zmuszony był wykonać kolejny projekt, nawiązujący do rozwiązań Kubickiego. Corio przebudował wszystkie elewacje w stylu neoklasycystycznym, a *Elewacja Saska* została pozostawiona bez zmian. Po śmierci Paskiewicza, w 1856 r., wszyscy następni namiestnicy rezydowali na Zamku Królewskim, w *Pokoju Podkomorzego*, a rosyjscy urzędnicy zajmowali pomieszczenia na obu piętrach skrzydła zachodniego i północnego. Namiestników strzegły oddziały wojska, rozlokowane w *Sali Sejmowej*, *Bibliotece* i koszarach na podzamczu, co przyczyniło się do dewastacji obiektu.

Po Powstaniu Styczniowym w 1863 r., armia rosyjska zniszczyła całkowicie ogród królewski od strony Wisły (zamieniony na plac musztry), budując kilka ceglanych baraków z przeznaczeniem na stajnię i koszary kozackie. W 1890 r., prowadzono przebudowę *Elewacji Saskiej*, zniekształcono wówczas arkady obu galerii widokowych, pochodzące z czasów Augusta III. Ostatnie prace remontowe pod panowaniem rosyjskim, wykonano w 1902 r. w pomieszczeniach zwolnionych przez armię rosyjską.

Zamek Królewski w 1920 r.

Prace restauracyjne na zamku podjęte w latach 1915-1939, zostały przyspieszone po zakończeniu I Wojny Światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Ustalenia traktatu ryskiego z 1921 r., pozwoliły na rewindykację części zbiorów zamkowych z terenów ZSRR, wywiezionych do Rosji przez władze carskie. W latach 20. pracami konserwatorskimi i rekonstrukcją Zamku Królewskiego kierował architekt i konserwator Kazimierz Skórewicz. W 1928 r. został zastąpiony przez kolejnego architekta, Adolfa Szyszko-Bohusza. Od 1926 r. Zamek Królewski pełnił funkcję rezydencji polskiego prezydenta.

We wrześniu 1939 r. Zamek spłonął, a po zajęciu Warszawy przez wojska niemieckie, rozpoczęła się planowa grabież dzieł sztuki z obiektu.

Płonący Zamek Królewski

Wypalony Zamek Królewski, wrzesień 1939 r.

10. października 1939 r. wyspecjalizowane ekipy niemieckie pod kierunkiem historyków zaczęły demontować posadzki, marmury, rzeźby i elementy kamienne, np. kominki i gzymsy.

Zamek 1940 rok

Zbiory te wywożono do Niemiec, magazynów w Krakowie lub wstawiano do warszawskich siedzib nazistowskich dygnitarzy. Zamek został całkowicie ogołocony, nieliczne elementy wyposażenia pozwolono zachować polskiej ekipie z Muzeum Narodowego, opisującej straty i potajemnie sporządzającej dokumentację fotograficzną zamku, pracującej pod kierunkiem historyka sztuki Stanisława Lorentza.

Żołnierz niemiecki w Sali Balowej Zamku Królewskiego

Adolf Hitler, 4. października 1939 r. w Berlinie, wydał rozkaz wysadzenia Zamku Królewskiego. Ekipy niemieckich saperów nawierciły otwory na dynamit, jednak ostateczne zniszczenie obiektu nastąpiło w czasie Powstania Warszawskiego, pomiędzy 8. a 13. września. Decyzja o zniszczeniu Zamku wiązała się z nazistowskimi planami całkowitego zburzenia Warszawy. Plan Pabsta przewidywał wystawienie monumentalnej Hali Ludowej (*Volkshalle*) lub Hali Kongresowej NSDAP (*Parteivolkshalle*) w miejscu Zamku Królewskiego i Pomnika Germanii zamiast Kolumny Zygmunta.

Ruiny Zamku Królewskiego w 1945 r.

Po zniszczeniach z 1944 r. zachowały się tylko przyziemia, dolna partia Wieży Grodzkiej, elementy Biblioteki Królewskiej i Arkady Kubickiego. Rządowy projekt odbudowy Zamku Królewskiego podjął Sejm 2. lipca 1949 r., nie miał on jednak szans na realizację z uwagi na ograniczenia finansowe i priorytety jakie ustaliły władze komunistyczne. Zdołano jednak odtworzyć *Bramę Grodzką*, z przechowanych w czasie wojny w Muzeum Narodowym bloków kamiennych.

Plac Zamkowy bez Zamku – 1963 r.

W 1964 r. uporządkowano teren otaczający Zamek, a w 1966 r. odbudowano budynek *Biblioteki Królewskiej*. Decyzja o odbudowie Zamku zapadła w Sejmie ponownie 20. stycznia 1971 r. Następnie powołano Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie.

Początki odbudowy – 1971 r.

Montaż hełmu na wieży zegarowej – czerwiec 1974 r.

Widok Zamku od strony ul. Krakowskie Przedmieście

Odbudowa w stanie surowym (zakładająca przywrócenie wyglądu Zamku do stanu sprzed 1939 r. i odtworzenie elementów zlikwidowanych podczas wcześniejszych przebudów obiektu) została zakończona w lipcu 1974 r., jednak wyposażanie wnętrza (meble, obrazy, zbiory dzieł sztuki itp.) i prace wykończeniowe trwały do roku 1988. Dodatkowego wsparcia finansowego w odbudowie udzielił Społeczny Fundusz Odbudowy Stolicy. W 1980 r., razem ze Starym Miastem, odbudowany Zamek Królewski został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Zamek Królewski

Zamek Królewski – sala Canaletto

Ostatni król Polski – mieszkaniec Zamku

Kolumna Zygmunta III Wazy – pomnik króla Zygmunta III Wazy, na Starym Mieście, na placu Zamkowym, wzniesiony w latach 1643–1644 z fundacji Władysława IV Wazy według projektu Augustyna Locci i Constantino Tencalli; restaurowany w latach 1885–1887 i 1929–1931, zniszczony w 1944 r., zrekonstruowany w latach 1948–1949, wpisany do rejestru zabytków w 1965 r.

Oryginalny trzon kolumny 1644–1887

Kolumna Zygmunta pochodzi z 1644 r. i jest najstarszym świeckim pomnikiem w Warszawie. Została wystawiona z fundacji jego syna Władysława IV Wazy, który chciał w ten sposób uczcić pamięć ojca. Monumentalny pomnik króla stał poza murami miasta aż do 1818 r. Brązowy posąg króla pierwotnie złożył bolończyk Clemente Molli, a odlew z brązu wykonał królewski ludwisarz Daniel Tym. Trzon kolumny wykonano z pochodzącego z Gór Świętokrzyskich permskiego zlepieńca. Skała ta nazywana jest obecnie *zlepieńcem zygmuntofskim*. Kolumna Zygmunta przechodziła kilka renowacji. Pierwszą w 1743 r. przeprowadzał Franciszek Dąbrowski. Następną w 1810 r. wykonali Jakub Kubicki i Józef Boretti. W 1827 r. otaczające kolumnę ogrodzenie z żelaznych krat zmieniono na kamienne słupy połączone żelaznymi łańcuchami.

W 1854 r. Henryk Marconi zaprojektował nowe otoczenie pomnika. Jego podstawa została otoczona żeliwną balustradą i ozdobiona czterema tryskającymi wodą trytonami zaprojektowanymi przez rzeźbiarza Kissa z Berlina, odlanymi z cynku w warszawskiej fabryce Karola Mintera. W latach 1862-1863 r. przeprowadzane były prace renowacyjne pod kierunkiem Józefa Orłowskiego.

Gruntowną rekonstrukcją w latach 1885-1887 zarządzał Edward Cichocki. Wówczas zwietrzały trzon kolumny z zlepieńca zygmuntońskiego zastąpiono granitowym. W związku z pracami regulacyjnymi przesunięto wtedy pomnik z osi Krakowskiego Przedmieścia ku zachodowi. W latach 1929-1931 podczas prac renowacyjnych przywrócono otoczeniu kolumny pierwotny wygląd usuwając basen, trytony i balustradę.

Kolumna Zygmunta została powalona w nocy z 1. na 2. września 1944 r., trafiona pociskiem z niemieckiego działa czołgowego.

W 1949 r. odbudowana (zatuszowano ok. 200 uszkodzeń figury, dorobiono lewą dłoń, szablę i krzyż); z powodu budowy trasy W-Z figurę przesunięto o 6 m. w kierunku płn.-wsch. i lekko obrócono. Nowy trzon kolumny został wykonany z granitu strzegomskiego. Uroczysty powrót kolumny nastąpił 22. lipca 1949 r. Starsze trzony kolumny są eksponowane w jej pobliżu, opodal Zamku Królewskiego.

Cokół kolumny przyozdabiają cztery brązowe tablice. Łaciński napis od strony południowej po przetłumaczeniu na polski brzmi:

„Czci i przywiązaniu Poświęconą Kolumnę tę Zygmuntowi III Władysław IV Z rodu, miłości, talentów Syn; Z elekcji, porządku, szczęścia Następcą; Ze ślubów, serca i czynu Wdzięczny; Ojcu Ojczyzny, Rodzicowi najlepiej zasłużonemu, Roku Pańskiego 1643 Wystawić rozkazał, Któremu już, Sława wieniec, Potomność wdzięczność, Wiekuistość pomniki Wzniosła, albo jest dłużna.”

Od strony zachodniej:

tekst łaciński	tłumaczenie polskie
SIGISMVNDUS III LIBERIS SVFFRAGIIS POLONIAE HAEREDITATE SVCCESIONE IVRE SVECIAE REX PACIS STVDIIIS GLORIAQ INTER REGES PRIMVS BELLO ET VICTORIIS NEMINI SECVNDVS MOSCORVM DVCIBVS METROPOLI PROVINCIIS CAPTIIS EXERCITIBVS PROFLIGATIS SMOLENSCO RECVPERATO TVRCIA POTENTIA AD CHIOCIMVM REFRACTA QVADRAGINTA QVATVOR ANNIS REGNO IMPRENSIS QVADRAGESIMVS QVARTVS IPSE IN REGIA SERIE OMNIVM AEQVAVIT AVT IVNXIT GLORIAM	Zygmunt III z mocy wolnej elekcji król Polski, z tytułu dziedziczenia, następstwa i prawa – król Szwecji, w umiłowaniu pokoju i w sławie pierwszy pomiędzy królami, w wojnie i zwycięstwach nie ustępujący nikomu, wziął do niewoli wodzów moskiewskich, stolicę i ziemie [moskiewskie] zdobył, wojska rozgromił, odzyskał Smoleńsk, zламаł pod Chocimiem potęgę Turcji, panował przez czterdzieści cztery lata, w szeregu czterdziesty czwarty król, dorównał w chwale wszystkim i przyjął ją [chwałę] całą

Od strony północnej:

„Nie rośnie sława Zygmunta dzięki kolumnie ani głazom ciosanym: sam on dla siebie był górą: nie bierze on blasku od złota ani mocy od spiżu: blask jego był jaśniejszy od złota a mocniejszy od spiżu”.

Oryginalna tablica od strony zachodniej zawiera wszystkie oficjalne tytuły Zygmunta III, północna duży kartusz herbowy i plakietkę z nazwiskiem ludwisarza Daniela Tyma oraz datę dokonania odlewów. Cokół wieńczy cztery spiżowe orły. Postać króla w rycerskiej zbroi, z szablą z krzyżem w ręku i koroną mierzy 275 cm. Pomnik ma 22 m. wysokości.

Starówka Warszawska to... rynek targowy

Rynek Starego Miasta latem – współcześnie (fragment)

– prostokątny plac o wymiarach 90 na 73 metrów na warszawskim Starym Mieście. Z rynku wychodzi osiem ulic – z każdego rogu po dwie prostopadłe do siebie: Celna, Jezuicka, Kamienne Schodki, Krzywe Koło, Nowomiejska, Wąski Dunaj, Zapiecek i Świętojańska. Ukształtował się na przełomie XIII i XIV w. przy lokacji miasta.

Do XVIII wieku najważniejszy plac miasta, na którym koncentrowało się życie Warszawy. Stanowił tło ważnych wydarzeń historycznych, wystąpień politycznych, manifestów i publicznych egzekucji, zgodnie ze swoją nazwą służył również celom handlowym. Od XV w. na środku placu znajdował się murowany ratusz otoczony kramami. Po północnej stronie stał pręgierz i klatka. Ratusz rozebrano w 1817 r. W 1855 r., kiedy w Warszawie uruchomiono pierwszy wodociąg miejski, pośrodku rynku ulokowano wodotrysk z pomnikiem Syrenki dłuta Konstantego Hegla.

Początek XX w..

Przed 1910 rokiem

1913 rok

1926 rok

Lata trzydzieste

Lata II Wojny Światowej

Podczas Powstania Warszawskiego kamienice przy rynku zostały w większości zrównane z ziemią. W latach 1949-1953 zostały pieczołowicie zrekonstruowane. Obecnie rynek jest zamknięty dla ruchu kołowego (z wyjątkiem aut mających specjalne zezwolenia) i stanowi miejsce niedzielnych spacerów i wycieczek, a także okolicznościowych imprez i koncertów. Kamienice przy rynku przeznaczono na placówki muzealne, kulturalne, sklepy, stylowe kawiarnie i restauracje.

Zabudowa rynku pierwotnie była głównie drewniana, lecz już w XV wieku przeważała zabudowa murowana utrzymana w stylu gotyckim. Sam rynek był zastawiony kramami i straganami, ale już od co najmniej 1429 r. stał tutaj ratusz staromiejski.

Rynek Starego Miasta wczoraj... 1865. roku ... i dziś w 2013.

Kamienice staromiejskie nie miały numerów, nazywane były od godeł lub od nazwisk właścicieli, szczególnie znanych, lub pierwszych, którzy wzniesli lub przebudowali dom.

W 1915 r. stronom rynku oficjalnie nadano obowiązujące do dzisiaj nazwy:

strona Barssa (wschodnia),

strona Kołłątaja (zachodnia),

strona Dekerta (północna),

strona Zakrzewskiego (południowa).

Strona Barssa

Pierzeja wschodnia, od strony Wisły pomiędzy Celną a Kamiennymi Schodkami. Numeracja domów parzysta od 2. do 26. w kierunku Kamiennych Schodków.

Kamienice:

kamienica Bornbachów (Burbachowska) nr 2 – Staromiejski Dom Kultury, kamienica Strubiczowska nr 4, kamienica Gizińska nr 6 – Desa, kamienica Ellebrantowska nr 8, kamienica Troperowska nr 10 – Cepelia, kamienica Małodobrych nr 12, kamienica Kupcewiczowska nr 14, kamienica Greyberowska nr 16, kamienica Orlemusowska nr 18, kamienica Winklerowska (Balcerowska) nr 20 – Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, kamienica „pod Fortuną” nr 22, kamienica Busserowska (Skwarczyńskich) nr 24, kamienica Walterowska nr 26.

Strona Kolałaja

Pierzeja zachodnia, pomiędzy Zapieckiem a Wąskim Dunajem. Numeracja domów nieparzysta od 15 do 31 w kierunku Nowego Miasta.

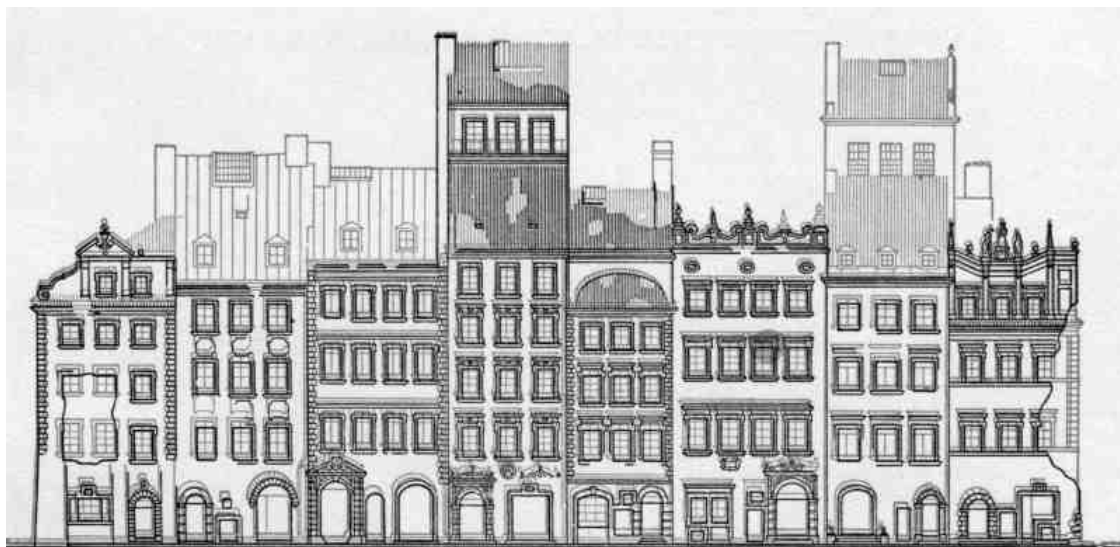
Kamienice:

kamienica Simonettich (Kranicha) nr 15 – Urząd pocztowy Warszawa 40. W południowo-wschodnim narożniku budynku znajduje się marmurowa tablica upamiętniająca odbudowę Starówki oraz zegar,

wykonany w roku 1953 przez Mieczysława Jarnuszkiewicza, kamienica Markiewiczowska nr 17– apteka „pod wezwaniem Damiana i Kosmy”, kamienica Wójtowska nr 19, kamienica Klucznikowska nr 21 – galeria sztuki, restauracja „Krokodyl”, kamienica Wilczkowska nr 21a, kamienica Urbanowska nr 23 – galeria plakatu, sklep z upominkami, kamienica Rolińska nr 25, kamienica Fukierowska nr 27 – restauracja i winiarnia „Fukiera”, kamienica Gizińska nr 29 – Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, kamienica „pod Świętą Anną”, kamienica Książąt Mazowieckich nr 31.

Strona Dekerta

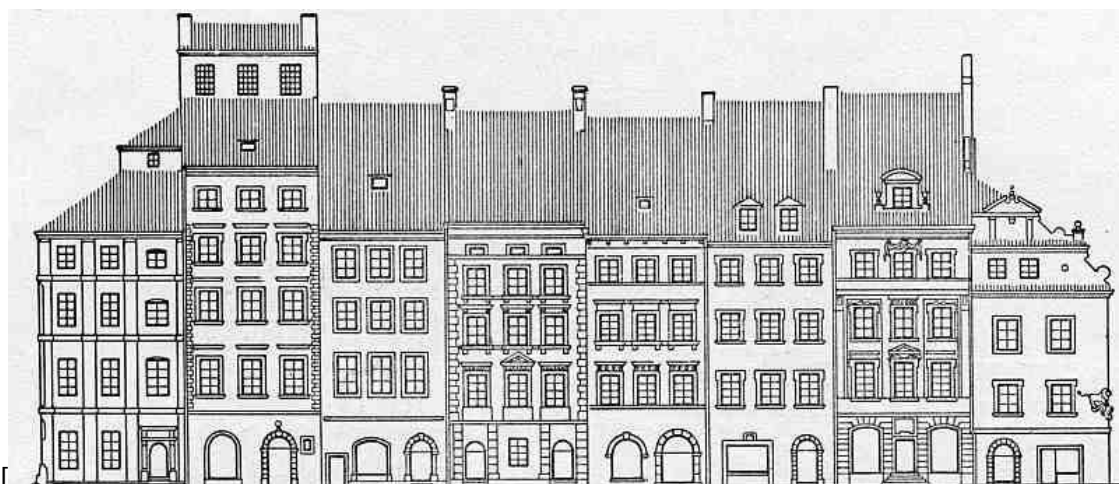

Pierzeja północna, od strony Nowego Miasta, pomiędzy Kamiennymi Schodkami a Wąskim Dunajem. Numeracja domów parzysta od 28 do 42 od strony Wisły.

Kamienice:

kamienica Falkiewiczowska nr 28, kamienica Kazubowska nr 30, kamienica Baryczków nr 32, kamienica Szlichtingowska (Kleinpoldowska) nr 34, kamienica „pod Murzynkiem” nr 36, kamienica Kurowskiego (Talentich) nr 38, kamienica Klemensowska nr 40, kamienica Montelupich (Filipowska) nr 42 – wejście do Muzeum Historycznego m.st. Warszawy.

Strona Zakrzewskiego

Pierzeja południowa, od strony Zamku Królewskiego i katedry św. Jana, pomiędzy Celną a Zapieckiem. Numeracja domów nieparzysta od 1 do 13 od strony Wisły.

Kamienice:

kamienica Walbachowska nr 1, kamienica Juchtowska nr 3, kamienica Jeleniowska („Pod Bazyliuszkiem”) nr 5 – restauracja „Bazyliszek”, kamienica „Złocista” nr 7, kamienica Długoszowska nr 9 – bar i kawiarnia „Bazyliszek”, kamienica Majeranowska nr 11 – sklep jubilerski, kamienica „pod Lwem” nr 13 – sklep jubilerski i wyroby ze szkła.

...Z rynku wychodzi osiem ulic – z każdego rogu po dwie prostopadłe do siebie:

Celna, Jezuicka, Kamienne Schodki, Krzywe Koło, Nowomiejska, Wąski Dunaj, Zapiecek i Świętojańska...

Celna – ulica Starego Miasta, biegnąca od Rynku i ul. Jezuickiej do ul. Brzozowej. Obecna nazwa, nadana w 1833 r., nawiązuje do Komory Celnej znajdującej się w tamtym czasie u wylotu ulicy Bugaj.

Fragment Wieży Gnojnnej

Utworzona w końcu XIII wieku jako bardzo wąska droga prowadząca do furty w murach miejskich. Pod koniec XIV stulecia u wylotu ulicy wybudowana została brama włączona w ciąg murów obronnych miasta, zwana Bramą Gnojną, od pobliskiego wysypiska śmieci – Gnojnnej Góry. Stąd ulica nosiła dawniej nazwę *Gnojna* lub *Gnojowa*. Staromiejskie wysypisko śmieci funkcjonowało do roku 1774, kiedy to zostało obłożone darnią i obsiane trawą. Po tym funkcjonowało też określenie: Zielona Góra. W następnych latach ulica została poszerzona i wydłużona aż do ul. Bugaj, i biegła po stoku dawnego wysypiska, gdzie wybudowano drewniane schody.

Zachodnia część ulicy uzyskała zabudowę już u schyłku średniowiecza; były to jednak oficyny i boczne elewacje kamienic przyporządkowanych numeracji ulic Brzozowej i Jezuickiej.

W roku 1833 wyburzono średniowieczną Bramę Gnojną, zaś w 1835 rozebrano część zabudowań przy południowej pierzei, co pozwoliło na poszerzenie ulicy. W roku 1923 Gnojna Góra została zabudowana zespołem domów Pocztovej Kasy Oszczędności, projektu Mariana Lalewicza; wschodni odcinek Celnej został wtedy ukształtowany jako ciąg monumentalnych schodów między budynkami.

W roku 1944 zabudowa ulicy została wypalona, i częściowo zburzona; zespół gmachów Pocztovej Kasy Oszczędności po wojnie został rozebrany, zaś ulica skrócona do ul. Brzozowej. Przy ulicy zachował się relikwyt dawnej Bramy Gnojnnej wybudowanej pod koniec XIV wieku. Miała ona postać prostokątnej wieży z przejazdem.

Jezuicka to jedna z ulic Starego Miasta, biegnąca od Rynku do placu Kanonie. Wytoczona podczas lokacji miasta. Nosila nazwę św. Jana, a w XVII wieku Canonicza seu Jezuicka. W XV wieku znajdowało się na niej dziewięć posesji. Pierwszymi mieszkańcami byli w większości mieszczenie, wyżsi urzędnicy i duchowieństwo wyższej hierarchii kościelnej (w 1547 r. siedziba biskupów poznańskich). W połowie XVIII wieku mieszkali tu także dwaj kupcy.

Pożar z 1607 r. zniszczył większość zabudowy. Od 1597 r. i zaraz po wspomnianym pożarze, jezuici zaczęli przejmować posesje. Po zachodniej stronie ulicy, po scaleniu czterech kamienic, pod nr 1-3 powstało kolegium jezuickie (druga połowa XVII wieku), a po wschodniej szkoła (1676 r.). Od 1725 r. na posesji nr 4 działało Gimnazjum Zaluscianum. W 1773 r. (po kasacie zakonu) nieruchomości zajmowane przez jezuitów przeszły w ręce Komisji Edukacji Narodowej, a z czasem stały się własnością rządu (XIX wiek). W drugiej połowie XVIII wieku ulica została wybrukowana. W latach 1872-1939 w budynku kolegium jezuickiego znajdowało się Archiwum Akt Dawnych.

Budynki spalone w 1944 r. zostały zrekonstruowane w latach 1953-1959.

ul. Jezuicka (fragment)

Kamienica pod numerem 6, zwana kamienicą Biskupów Poznańskich, jest jedyną w Warszawie kamienicą gotycką wybudowaną na szerokiej działce. Mieszkali tu m.in. Jakub Kubicki (architekt królewski) i Franciszek Pinck (rzeźbiarz, autor pomnika Jana III Sobieskiego).

Kamienne Schodki – ulica na Starym Mieście.

Jest to wąska ulica wyłożona kamiennymi schodami biegnąca od Krzywego Koła do ul. Brzozowej (górny, starszy odcinek) i dalej, z przesunięciem osi do ul. Bugaj (dolny odcinek, zabudowany w XVIII wieku). Kamienne Schodki łączą wyżej położoną część Starego Miasta z niżej położonym terenem nad Wisłą. Pierzeje Kamiennych Schodków są bocznymi elewacjami kamienic: Rynek Starego Miasta nr 26, ul. Krzywe Koło nr 2, ul. Brzozowa nr 29.

Pierwsza wzmianka o ulicy pochodzi z 1527 r. Kamienne Schodki dawniej prowadziły do Furty Białej znajdującej się w murach obronnych miasta, a dalej do Wisły. Ulica była wykorzystywana do noszenia wody z rzeki. W XVII wieku nazywana była *Na Schodkach*, w XVIII wieku *Schodki*, a od końca XVIII wieku *Kamienne Schodki* (co miało być podkreśleniem zastąpienia drewnianych stopni kamiennymi). Nazywano ją także: Przechodnią, Ciasną i Pieszą.

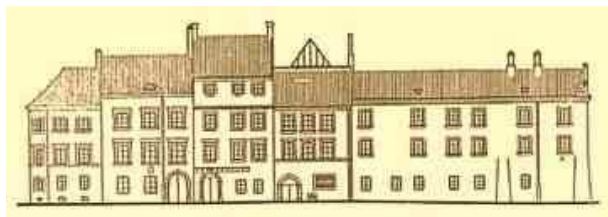
W grudniu 1806 r., z ulicy Kamienne Schodki, Napoleon Bonaparte w towarzystwie księcia Józefa Poniatowskiego oglądał Wisłę. Ulica zabudowana była dwoma domami i kamienicą. W XIX i XX wieku stanowiła miejsce, które często odwiedzali artyści. Zniszczone podczas II Wojny Światowej budynki w części odbudowano (1952-1962).

Krzywe Koło – jedna z ulic Starego Miasta, biegnąca od Rynku do ul. Nowomiejskiej. Nazwa ulicy wynika z załamania pod kątem prostym jej biegu, warunkowanego przebiegiem murów obronnych. Wytyczona około 1300 r. i wzmiankowana u zarania swych dziejów jako *Curvae Rotae*, *Crzive Colo* ulica Krzywe Koło była początkowo uliczką gospodarczą dla posesji umiejscowionych przy Rynku. Zabudowę jej nieparzystej, przyrynkowej pierzei stanowiły oficyny i zabudowania gospodarcze.

Tu w pierwszej połowie XIV wieku, powstał pierwszy murowany dom w Starej Warszawie, będący zapewne siedzibą wójta. Jego pozostałości odnaleziono w piwnicach kamienicy Benońskiej pod nr 6, której pierwszym właścicielem był wzmiankowany po 1499 r. krawiec *Biały Xiądz*. Po 1379 r. u zbiegu ulic Krzywe Koło i Brzozowej wybudowano Wieżę Marszałkowską zwaną też *Okrągłą*. Pozostała zabudowa jeszcze w XV wieku była wyłącznie drewniana; u zbiegu z ul. Nowomiejską rozciągał się ogród. Pierwsze murowane, późnogotyckie kamieniczki powstały przy ulicy dopiero w XVI wieku. Po wielkim pożarze Starej Warszawy w 1607 r. domy odbudowano, nadając kamienicom cechy stylistyczne renesansu i baroku. Obiekty te liczyły zazwyczaj po dwie kondygnacje, po 1700 nierzadko trzy. Północna pierzeja długo była zabudowana domostwami drewnianymi, dopiero w XVIII wieku powstały przy niej murowane kamieniczki.

Mieszkańcami Krzywego Koła w średniowieczu byli drobni cechowi rzemieślnicy; w 1566 r. odnotowano istnienie browaru na posesji nr 1.

Krzywe Koło 3-11

Pauperyzację ulicy przyniósł wiek XIX; co prawda zamieszkiwał przy Krzywym Kole znany cukiernik Karol Wedel, jednak domy w tym czasie nadmiernie nadbudowano, pozbawiając ich przy tym wszelkiego wystroju fasad.

Pozostałą zabudowę ulicy rozebrano po wojnie, rekonstruuując następnie w latach 1952–56 tylko domy frontowe, z licznymi błędami i zmianami w stosunku do stanu sprzed zniszczenia.

Krzywe Koło – w 1916 roku i 95 lat później.

Nowomiejska – jedna z głównych ulic Starego Miasta, biegnąca od Rynku i ul. Wąski Dunaj do zbiegu ulic Freta i Mostowej. Ulica została wytyczona przy lokacji miasta w roku 1408 jako droga wiodąca ku traktowi zakroczymskiemu. Pierwotnie kończyła się na linii murów miejskich i zespołu Bramy Nowomiejskiej wraz z wieżą bramną i przedbramiem. Nazwa jest związana z Nowym Miastem, do którego prowadziła.

Pierwszy dom murowany pojawił się dopiero w roku 1505; wcześniej zabudowa ulicy składała się wyłącznie z obiektów drewnianych, zastąpionych murowanymi około połowy XVI wieku. Były to późnogotyckie kamienice, przeważnie piętrowe, w drugiej połowie XVI wieku często nadbudowywane.

Przed Bramą Nowomiejską już w XIV wieku istniał plac targowy sięgający aż do ul. Freta. U zbiegu Nowomiejskiej z ul. Długą, będącą wtedy ważnym traktem do Sochaczewa, już w pierwszej połowie XIV wieku powstały drewniane budynki szpitala i kościoła św. Ducha, przekazane paulinom, którzy wybudowali na tym miejscu obecny kościół. Naprzeciwko kościoła, u zbiegu z ul. Mostową, mieściła się miejska łaźnia utworzona w roku 1376. Pozostała, drewniana zabudowa spłonęła podczas wielkiego pożaru miasta w roku 1607, który nie oszczędził również budynków kościoła św. Ducha.

Pod koniec XVII wieku, zaczęto zabudowywać międzymurze, używając murów jako ścian konstrukcyjnych powstających kamienic; w pierwszej połowie XVIII wieku we wnętrzu barbakanu powstała „Piwnica Gdańska”, mieszcząca skład towarów kupców z tego miasta. Dawne budynki gospodarcze stojące w linii zabudowy ul. Szeroki Dunaj w XVIII wieku stopniowo przekształcano na obiekty mieszkalne, zaś mieszkańcami ulicy zazwyczaj byli zamożni patrycjusze.

Po roku 1830, zamożnych mieszkańców zastąpiła biedota; domy były rażąco zaniedbane. Z nowych obiektów powstał jedynie dom handlowy wzniesiony w roku 1897 u zbiegu z ul. Podwale, w tym czasie też przebudowano na czynszową kamienicę „Dom Gdański”. W roku 1937 ów dom został wyburzony celem odsłonięcia międzymurza oraz mostu barbakanu i fosy. Odsłonięte mury zostały zakonserwowane i częściowo zrekonstruowane pod kierunkiem Jana Zachwatowicza.

Wrzesień roku 1939 nie przyniósł ulicy większych zniszczeń; cała zabudowa została unicestwiona podczas Powstania Warszawskiego. Ocalała jedynie kamienica nr 10 i wypalony, pozbawiony sklepień kościół św. Ducha. Inne domy, których pozostałości rozebrano po wojnie, zostały dość wiernie odbudowane w latach 1953–54.

Ulica Nowomiejska widoczna z Rynku w 1919 i w 2013 roku

Pierwotna nazwa – Dunaj – była wspólnym, używanym jeszcze w XIX wieku określeniem zarówno ul. Wąski Dunaj, jak i ul. Szeroki Dunaj. Wzięła swój początek od nazwy strumienia Dunaj, wypływającego ze źródelka, które znajdowało się na dzisiejszej ul. Szeroki Dunaj, i uchodzącego do fosy biegnącej wzdłuż ul. Podwale. U zbiegu Szerokiego Dunaju z linią murów obronnych od początku ich istnienia stała baszta, zastąpiona w latach 1598–1612 Bramą Nową, zwaną też od połowy XVII wieku Bramą Poboczną – trzykondygnacyjną i prostokątną w przekroju budowlą, rozebraną w roku 1804.

Wyburzenie Bramy Pobocznej pozwoliło na połączenie Wąskiego Dunaju z ul. Podwale. Zabudowa ulicy, częściowo przyporządkowana numeracji Rynku, ul. Nowomiejskiej i Piwnej powstawała etapami od XVI wieku, choć zabudowania drewniane stały tu jeszcze w wieku XVIII.

Cała zabudowa ulicy została zniszczona w roku 1944; powojenna rekonstrukcja z lat 1949–62 nie objęła domu nr 7/9; przy okazji zmieniono numerację ulicy, wznosząc pojedyncze kamienice na miejscu dwóch istniejących wcześniej.

Kamienice:

Salwator – Pod Chrystusem Zmartwychwstałym (nr 8) – wybudowana w 1632 r. dla Jakuba Gianottiego. Po wojnie restaurowana. Podczas odbudowy attyki nie przywrócono jej poprzedniego wyglądu, **Cechu Szewców (nr 10)** – pochodząca z XVI wieku. W 1799 r. kupiona przez cech szewców i zaadoptowana na jego siedzibę. W 1944 r. spłonęła, zachowały się jedynie elewacje. Po wojnie wyburzona, w 1954 r. odbudowana. Obecnie jest siedzibą Muzeum Cechu Rzemiosł Skórzanych im. Jana Kilińskiego;

nr 20 – pochodzi z XIX wieku, jest jedyną pozostawioną kamienicą z tego wieku spośród tych, które znajdowały się w międzymurze. Od 1435 r. do końca XVIII wieku na tym terenie funkcjonowała ludwisarnia miejska. Po II Wojnie Światowej przetrwały mury konstrukcyjne budynku.

„Zapiecek” – niewielka uliczka Starego Miasta, biegnąca od ulicy Świętojańskiej do ul. Piwnej. Pierwotnie ulica Zapiecek była fragmentem ulicy Piekarskiej, po 1743 r. pojawia się jej osobna nazwa – *Poprzeczna*. Obecną nazwę, mającą charakter topograficzno-metaforyczny, nadano w 1770 r. Cała zabudowa ulicy przyporządkowana jest numeracji innych ulic – Świętojańskiej, Piwnej lub Rynku. Po rozebraniu w roku 1831 dwóch kamienic przy ul. Świętojańskiej i Piwnej, powstał placyk w zachowanej do dziś formie. W XIX wieku na Zapiecku odbywał się popularny w Warszawie targ na gołębie i ptaki śpiewające. Stanisław Wiechecki (Wiech) na rogu Zapiecka i Piwnej umieścił swoją słynną „Cafe pod Minogą”.

Zegar słoneczny na Zapiecku

W 1944 r. cała zabudowa ulicy została zniszczona.

Zapiecek to właściwie nie uliczka, a placyk

Narożnik Zapiecka i Piwnej

Widok Zapiecka od strony Piwnej – na wprost ul. Świętojańska i wejście na Rynek

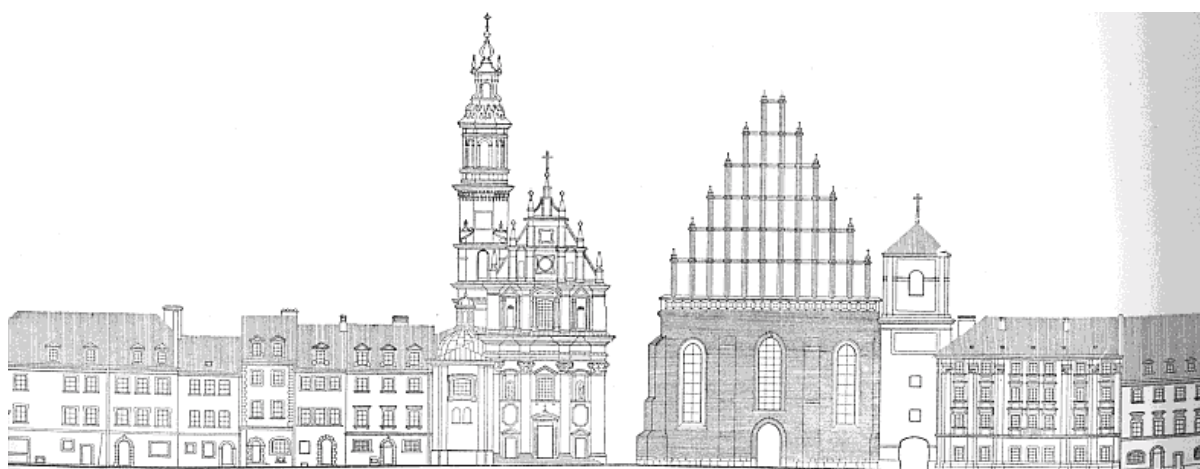

Ogródki na Zapiecku – widok w kierunku Piekarskiej – pierwsza w prawo to ul. Piwna

Ulica Świętojańska – główna ulica Starego Miasta, biegnąca od placu Zamkowego do Rynku. Została wytyczona już przy lokacji miasta po roku 1408, już od zarania swych dziejów stanowiła główny szlak komunikacyjny Starej Warszawy, biegnąc od Bramy Krakowskiej i Placu Zamkowego do Rynku Starego Miasta. W szerszej skali Świętojańska była odcinkiem dawnego traktu z Czerska do Zakroczymia. Nazwa ulicy pochodzi od kościoła parafialnego św. Jana, wniesionego tutaj w XIV wieku

Strona zachodnia

Strona wschodnia

Początkowo zwana była Grodzką, *platea Castrensis*, w wieku XVII – *Zamkową, Św. Jana*. Obecna nazwa ustaliła się w początkach XVIII wieku; do początku ubiegłego stulecia pisano *Świętojańska*, po roku 1900 – łącznie. Zachodnią pierzeję ulicy, liczącą 19 posesji sięgających ul. Piwnej przecięły dwie wąskie, komunikacyjne uliczki bez nazwy, później zabudowane i odtworzone po roku 1945. Najwcześniejszą zabudowę ulicy stanowiły drewniane domostwa mieszczan; pierwszy dom murowany przy ulicy powstał w połowie wieku XV pod nr 5, kolejne domy powstawały począwszy od wieku XVI. Tylne oficyny domów wychodziły na ul. Piwną. W roku 1831 rozebrano ostatnią kamienicę w pierzei zachodniej, w związku z poszerzeniem ul. Zapiecek.

Przy wschodniej, parzystej stronie ulicy, od XV wieku istniało sześć posesji miejskich, przylegających do bloku zabudowy Rynku Starego Miasta. Tuż za nimi wznosiła się kolegiata Świętego Jana, a za nią – sześć kolejnych posesji, pierwotnie książęcych, później nadanych duchowieństwu. W roku 1433, gdy księżna Anna ofiarowała dom pod nr 2 mansomiarzom, zwany był on jeszcze *Nad kanałem*, od strumienia płynącego niegdyś pomiędzy Zamkiem Królewskim a kolegiatą. Od tego momentu dom ów zaczęto nazywać *Mansomiarzą*, od miana jego gospodarzy. Sąsiedni dom, pod nr 4, od roku 1527 był siedzibą kolegium psalterzystów, nazwano go więc *Psalterią*. W latach 1558–1626 na gotyckich piwnicach dwóch rozebranych kamienic wzniesiono obok katedry kościół Matki Boskiej Łaskawej wraz z klasztorem i kolegium jezuitów. To ważny moment w dziejach ulicy, ponieważ do tego czasu *Świętojańską* zwano ulicę Jezuicką.

W wieku XVIII na miejscu przesmyku wiodącego ku ul. Piwnej wzniesiono niewielką, jednoosiową kamieniczkę; w tym czasie też wiele kamienic przy ulicy przebudowano, nadając ich fasadom cechy barokowe.

Pod nr 1 działał w tym czasie sklep zegarmistrzowski Gugenmusów, sławny w całej Starej Warszawie; niewielką uliczkę bez nazwy pomiędzy kolegiatą Świętego Jana a kościołem Matki Boskiej Łaskawej zabudowano niewielkim domkiem mieszczącym dwa sklepy i mieszkanie. W końcu XVIII stulecia Świętojańska była najludniejszą ulicą Starego Miasta; liczyła około 1100. mieszkańców. Kolejne stulecie przyniosło pauperyzację ulicy; zamieszkujących tu dotąd duchownych, złotników i kupców zastąpili niezamożni rzemieślnicy, szewcy i urzędnicy niskiego szczebla. Miejsce wytwornych sklepów zajęły skromne sklepiki, dostosowane do możliwości finansowych mieszkańców ulicy. W latach 1836–1840 katedra otrzymała fasadę w duchu neogotyku angielskiego według projektu Adama Idzikowskiego; pozytywnym akcentem w panoramie zaniedbanej ulicy była też restauracja *Mansjonarni* w latach 1918–1920, należącej do hrabiego Władysława Kościelskiego. Po remoncie przeprowadzonym pod kierunkiem architekta Juliusza Nagórskiego jej pomieszczenia mieściły ambasadę Rumunii.

W latach trzydziestych Świętojańską wyasfaltowano oraz wyposażono w lampy oświetleniowe; usunięto też szpecące ją sklepowe szyldy. Podczas powstania warszawskiego ulica była miejscem ciężkich walk; przy jej wylocie na Plac Zamkowy zbudowano barykadę.

Fasady Katedry św. Jana i kościoła Matki Boskiej Łaskawej

Fasada nocą

Widok Świętojańskiej w 1948 r., z ruinami zamku w tle... i zdjęcie z 2013 r.

Zgrupowanie „Róg” – tablica pamiątkowa na murze archikatedry św. Jana Chrzciciela przy ul. Świętojańskiej 8. Zostało utworzone na Starym Mieście 1. sierpnia 1944 r. Na początku Zgrupowanie „Róg” należało do Obwodu I – Śródmieście, którego dowódcą był ppłk Edward Pfeiffer.

Dowódcą Zgrupowania „Róg” był mjr Stanisław Błaszczak. W czasie najwyższej liczebności zgrupowanie liczyło 2500 żołnierzy. Uczestniczyło w walkach m.in. o: Polską Wytwórnę Papierów Wartościowych i pl. Zamkowy. We wrześniu 1944 r., jego żołnierze walczyli w: Śródmieściu, na Powiślu i Czerniakowie.

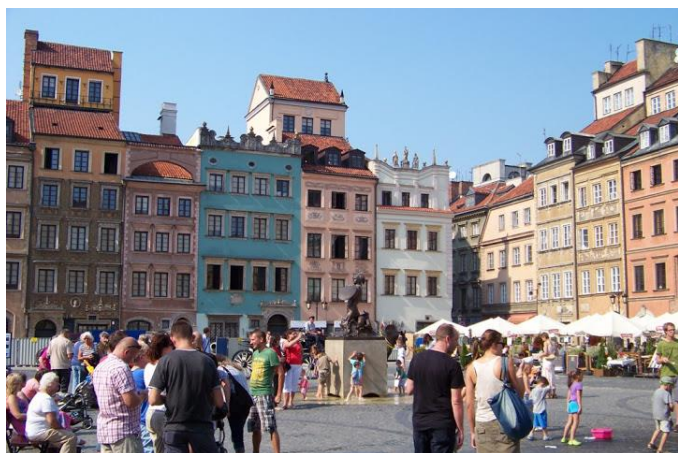
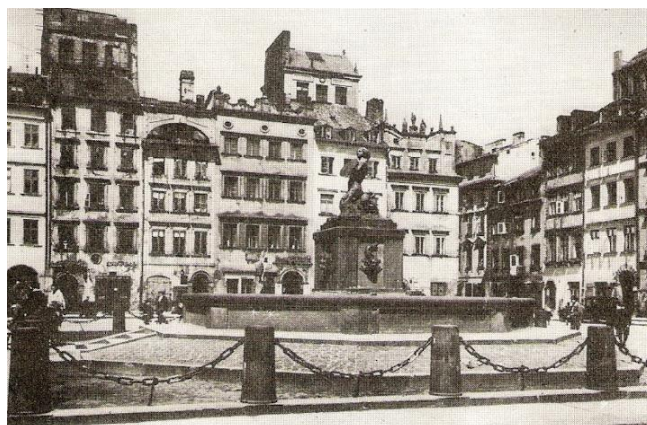
Syrenka – symbol Starówki

Warszawska Syrenka Staromiejska

Nie wiadomo, skąd syrena wzięła się w herbie Warszawy, w każdym razie była w nim już w 1390 r. Wtedy jednak ta syrena miała zupełnie inny kształt niż dzisiaj. Herb Starej Warszawy z 1390 r. przedstawiał zwierzę z ptasimi łapami i smoczym tułowiem pokrytym łuskami. Na pieczęci z 1459 r. miała już cechy kobiece, tułów ptaka, ludzkie ręce, ogon ryby i ptasie nogi zakończone pazurami. Jednak pierwsze przedstawienie syreny pochodzi dopiero z 1622 r. Przypuszcza się, że przyjęcie takiego herbu było nawiązaniem do średniowiecznej mody, która zalecała przyjmowanie za symbole nowo powstałych miast stworzeń mitycznych. Przedstawienie herbu warszawskiego zostało prawdopodobnie bezpośrednio zaczerpnięte z pochodzącego z II wieku dzieła kompilatorskiego *Physiologus*.

Rzeźba na Rynku Starego Miasta została wykonana przez Konstantego Hegla. Pierwotnie (1855-1928) i obecnie (od 2000 r.) stoi na Rynku. W czasie pomiędzy tymi datami, była przenoszona w różne miejsca Warszawy. W 2008 r. oryginalna rzeźba wykonana z brązowego cynku została zabrana z rynku w celu wykonania prac konserwatorskich. Rzeźba była w bardzo złym stanie technicznym na skutek urazów mechanicznych i licznych aktów wandalizmu. 1. maja 2008 r. na cokół na rynku wróciła oryginalna rzeźba, jednak 12. maja oryginał przeniesiono do Muzeum Historycznego m.st. Warszawy, jego miejsce zastąpiła kopia.

Jak widać na zdjęciu z 1922 r., syrenka była otoczona ogrodzeniem – dziś na rynku stoi kopia rzeźby, więc zasieki są mniej potrzebne.

Barbakan

– wzniesiony około 1548 r. w pasie murów obronnych na przejściu ze Starego do Nowego Miasta. Projektantem budowli był architekt Jan Wenecjanin. Wraz z pobliską Bramą Łazienną i Basztą Prochową tworzył tzw. Bramę Zakroczymską. Już w chwili wybudowania był anachroniczny i nie spełniał ważniejszych funkcji obronnych, głównie wskutek rozwoju artylerii. Tylko raz uczestniczył w obronie Warszawy – podczas potopu szwedzkiego, kiedy to wojska króla Jana Kazimierza odbijały go 30. czerwca 1656 r. z rąk szwedzkich. W XVIII w. barbakany częściowo rozebrano, a w XIX w. jego pozostałości włączono w obręb nowo wybudowanych w jego miejscu kamienic. W latach 1937–1938, pod kierownictwem Jana Zachwatowicza zrekonstruowano fragment murów oraz zachodnią część mostu Barbakanu dzięki wyburzeniu stojącego w tym miejscu domu.

Podczas oblężenia Warszawy w 1939 r. oraz Powstania Warszawskiego cała zabudowa Starówki uległa zniszczeniu. Po wojnie, z braku środków, Biuro Odbudowy Stolicy postanowiło nie odbudowywać kamienic okalających dawne mury miejskie. W zamian postanowiono odsłonić ich pozostałości i odbudować barbakany. Rekonstrukcji dokonano w latach 1952–1954 pod kierownictwem Wacława Podlewskiego na podstawie XVII-wiecznych rycin.

Barbakan od strony Nowego Miasta

Starówka ... ma 60. lat...

Solidarność PW – Pismo OZ NSZZ „S” w PW wydawane przez Komisję Zakładową
 e-mail: nszz@ca.pw.edu.pl; adres internetowy; www.solidarnosc.pw.edu.pl
 tel. 22 234 7872; tel./fax 22 234 53 43